

## INGLIZ TILI DARSLARIDA INFERENSIAL O'QISH STRATEGIYALARI ORQALI O'QUVCHILARNING MATNNI TUSHUNISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

*Baxshilloyeva Mohinabonu Baxodir qizi,  
tadqiqotchi*

*Annotatsiya. Maqolada ingliz tili darslarida inferensial o'qish strategiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning matnni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi nazariy va metodik jihatdan yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi matnda bevosita ifodalanmagan ma'noni aniqlashni o'rgatish uchun dalilga asoslangan topshiriqlar tizimini loyihalashdan iborat. Maqsadli adabiyotlar tahlili, tushunchalarni qiyoslash va didaktik modellash metodlaridan foydalanildi. Tahlil asosida matniy dalilni ajratish, oldingi bilimlarni faollashtirish, muqobil talqinlarni qiyoslash hamda xulosani tekshirishni birlashtiruvchi metodik model taklif qilindi. Natijalar strategiyalar tasnifi, dars bosqichlari, mualliflik topshiriqlari va analitik baholash mezonlarida ifodalandi. Model umumiy o'rta ta'limdagi A2–B1 darajaga yaqin o'quvchilar uchun moslashtirishga mo'ljallangan. Maqola empirik tajriba hisoboti emas; tavsiya etilgan modelning samaradorligi alohida sinovda tekshirilishi lozim.*

*Kalit so'zlar: ingliz tili, inferensial o'qish, matnni tushunish, matniy dalil, kontekst, oldingi bilim, metakognitiv nazorat, o'qish strategiyasi.*

*Abstract. This conceptual and methodological article proposes a framework for developing school learners' reading comprehension through inferential reading strategies in English lessons. A targeted literature analysis and instructional modelling were used to connect textual evidence, relevant prior knowledge, alternative interpretations and inference checking. The results comprise a strategy classification, a lesson sequence, original task examples and an analytic assessment rubric. The framework is intended for adaptation to learners working around A2–B1 proficiency. No classroom intervention was conducted; its effectiveness remains to be tested empirically.*

*Keywords: English language teaching, inferential reading, reading comprehension, textual evidence, prior knowledge, metacognitive monitoring.*

Kirish. Ingliz tilidagi matnni tushunish so'zlarni tarjima qilish yoki gapdagi grammatik shaklni aniqlash bilan tugamaydi. O'quvchi ayrim gaplarning mazmunini anglagan bo'lsa ham, qahramonning harakati sababini, muallifning munosabatini yoki gaplar orasidagi yashirin bog'lanishni izohlashda qiynalishi mumkin. Shuning uchun o'qish metodikasida bevosita axborotni topish va bilvosita ma'noni dalillar asosida chiqarishni alohida o'quv vazifalari sifatida loyihalash zarur.

RAND Reading Study Group hisobotida o'qib tushunish o'quvchi, matn va o'qish faoliyatining muayyan kontekstdagi o'zaro munosabati orqali izohlanadi [3]. Ushbu qarash matnning murakkabligi bilan birga o'qish maqsadi va o'quvchining mavjud bilimlarini hisobga olishga asos beradi. Inferensiya mazkur munosabatda matnning ochiq axboroti va tegishli bilimlar orasidagi bog'lanishni tiklash vazifasini bajaradi.

Bos va hammualliflarining tadqiqotida vaziyat modeliga asoslangan inferensiya mashg'ulotlari bolalarning matnni tushunishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlangan [2]. Biroq bu natijani ingliz tilini chet tili sifatida o'rganayotgan maktab o'quvchilariga avtomatik ko'chirish mumkin emas. Alshehri va Zhangning katta yoshdagi EFL o'quvchilari ishtirokidagi tadqiqoti semantik aloqalar bilimining inferensial tushunish bilan bog'liqligini ko'rsatadi [1]. Mazkur manbalar o'qish jarayonidagi bog'lanishlarni o'rgatish uchun nazariy tayanch bo'lsa-da, mahalliy sinf sharoitiga

mos metodik yechim ishlab chiqishni talab qiladi.

Maqolaning maqsadi ingliz tili darslarida inferensial o'qishni o'rgatishning izchil metodik modelini taklif etishdir. Tadqiqot savollari quyidagicha belgilandi: inferensial topshiriq oddiy axborot qidirish topshirig'idan qanday farqlanadi; o'quvchi xulosasining matnga mosligini qanday tekshirish mumkin; til darajasi va fikrlash murakkabligi qanday uyg'unlashtiriladi? Maqolaning metodik hissasi dalil, xulosa va tekshiruvni bitta baholanuvchi faoliyatga birlashtirishda ifodalanadi.

#### Metodlar

Tadqiqot nazariy-metodik loyihalash xarakteriga ega. Manbalar 2026-yil 14-oktabr holatida ingliz tilidagi ochiq ilmiy nashrlar va institutsional sahifalardan maqsadli tanlandi. Qidiruvda "inference making reading comprehension", "word-to-text integration L2" va "reading comprehension framework" birikmalaridan foydalanildi. Tanlash mezonlari mavzuga bevosita aloqadorlik, bibliografik ma'lumotlarning tekshirilishi va metodik xulosa chiqarishga yetarli ochiq mazmunning mavjudligi bo'ldi. Uchta tayanch manba tanlandi: umumiy konseptual hisobot, inferensiyaning o'rgatishga oid empirik maqola va ikkinchi tilda tushunish komponentlarini o'rgangan empirik maqola. Bu tanlov tizimli sharh yoki barcha nashrlarni qamrab oluvchi meta-tahlil hisoblanmaydi.

Tahlil birligi sifatida "tushunish komponenti — o'quvchi bajaradigan amal — topshiriq talabi — tekshiriladigan dalil" munosabati olindi. Manbalar shu to'rt o'lchov bo'yicha qiyoslandi. Keyin tavsiyalar didaktik modellashtirish orqali dars bosqichlariga va mualliflik topshiriqlariga aylantirildi. Nazariy manbalardan chiqarilgan xulosalar bilan ushbu maqolada taklif etilayotgan amaliy yechimlar ajratildi; misollar avvalgi tadqiqotlardan ko'chirilmagan.

Model uchun A2–B1 atrofidagi til tayyorgarligi ishchi mo'ljal sifatida tanlandi. Bu barcha o'quvchilarning darajasi bir xil degani emas. Matnning tushunarligi sinfdagi qisqa diagnostik topshiriq orqali aniqlanishi, zarur so'zlar va madaniy ma'lumotlar esa oldindan tushuntirilishi tavsiya etiladi. Ishtirokchilar jalb qilinmagani uchun maqolada tajriba guruhi, nazorat guruhi, foizli o'sish yoki statistik ahamiyatlilik ko'rsatkichlari keltirilmaydi.

#### Natijalar

Nazariy tahlil va modellashtirishning birinchi natijasi inferensial o'qishning operatsional ta'rifidir: o'quvchi matnda ochiq berilmagan ma'noni kamida bitta tegishli matniy dalil va mantiqiy bog'lanish orqali asoslaydi. Har qanday taxmin inferensiya sifatida qabul qilinmaydi. Matnga zid talqin yoki faqat shaxsiy tasavvurga tayangan fikr dalillangan xulosa darajasiga yetmaydi. Kelajak voqeasini bashorat qilish ham faqat matniy asos ko'rsatilganda strategik ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi natija sifatida topshiriqlarni uch yo'nalishda tashkil etish taklif qilindi. Bog'lovchi inferensiya gaplar o'rtasidagi sabab, vaqt yoki referent munosabatini tiklaydi. Kontekstual inferensiya noma'lum so'zning matndagi ehtimoliy ma'nosini aniqlaydi. Talqinlovchi inferensiya esa qahramon munosabati yoki muallif maqsadini dalillar bilan izohlaydi. Bu tasnif maqoladagi metodik ishchi tasnif bo'lib, inferensiyaning barcha nazariy turlarini qamrab olish da'vosini bildirmaydi.

Uchinchi natija darsni tashkil etish modelidir. O'qishdan oldin o'qituvchi matnning mavzusiga oid zarur bilimlarni faollashtiradi va o'qish maqsadini belgilaydi. Bu bosqichda yakuniy xulosa aytilmaydi: aks holda o'quvchi dalil qidirish o'rniga tayyor javobni takrorlaydi. O'qish vaqtida o'qituvchi bir namunani ovozli fikrlash orqali ko'rsatadi: avval aniq tafsilotni belgilaydi, so'ng u nimani anglatishini tushuntiradi va xulosaning qanchalik ishonchli ekanini muhokama qiladi.

Yo'naltirilgan mashqda juftliklar "dalil — xulosa — boshqa ehtimol" jadvalini to'ldiradi. Savollar "What makes you think so?" va "Which detail supports your answer?" kabi dalilga

qaytaruvchi shaklda beriladi. Mustaqil mashqda yordam savollari qisqartiriladi va yangi matn taklif qilinadi. O'qishdan keyingi refleksiya o'quvchi dastlabki fikri nima sababdan o'zgarganini izohlaydi. Shunday qilib, model "tayyorlash — namuna ko'rsatish — yo'naltirilgan tahlil — mustaqil xulosa — tekshirish" ketma-ketligiga ega.

Mualliflik topshirig'i uchun quyidagi qisqa matn taklif etiladi: "Maya put a second cup on the table. She checked the clock twice and looked towards the gate. When she heard footsteps, she stood up." Birinchi savol: "How many cups are mentioned?" Bu bevosita tushunishni tekshiradi. Ikkinchi savol: "What was Maya probably expecting? Give two clues." Kutiladigan talqin uning kimnidir kutayotganidir; ikkinchi piyola, soatga qarash va darvozaga e'tibor dalil bo'lishi mumkin. Biroq mehmonning shaxsi yoki kelish sababi matndan aniqlanmaydi.

Uchinchi savol: "Can we be sure that she was worried? Explain." Soatga qayta qarash xavotir, shoshilish yoki sabrsizlik bilan bog'liq bo'lishi mumkin. O'quvchi bu variantlardan birini mutlaq haqiqat sifatida aytmagan, matn imkon bergan ishonchlilik chegarasini ko'rsatishi kerak. To'rtinchi topshiriq: "Add one sentence that would support a different explanation." Mazkur topshiriq matn mazmunini anglashdan uning talqinini boshqaruvchi dalilni yaratishga o'tishni ta'minlash uchun loyihalangan.

Baholash uchun to'rtta mezon tavsiya qilinadi: dalilning aniqligi, xulosaning mantiqiy mosligi, muqobil talqinni hisobga olish va tekshirish. Har biri 0–2 ball bilan baholanishi mumkin: 0 — amal bajarilmagan yoki matnga zid; 1 — qisman bajarilgan, ammo izoh yetarli emas; 2 — tegishli dalil bilan asoslangan. Jami 8 ballik shkala taklif etilayotgan ishchi vositadir, standartlashtirilgan test emas. Til xatolari mazmunni tushunishni to'smasa, ularni alohida qayd etish inferensial fikrlashni grammatik aniqlikdan farqlashga yordam beradi.

#### Muhokama

Taklif etilgan modelning metodik afzalligi javobning o'zini emas, javobga olib kelgan asosni ham tekshirish imkoniyatidadir. Bir xil xulosaga kelgan ikki o'quvchidan biri matnga tayangan, ikkinchisi esa tasodifiy taxmin qilgan bo'lishi mumkin. "Dalil — xulosa" munosabati bu farqni ko'rsatadi. Shu bilan birga, bir nechta asosli javob mavjud bo'lgan topshiriqlarda o'qituvchi faqat o'z talqinini to'g'ri deb belgilamasligi kerak.

Manbalarning qo'llanish chegaralari muhim. Bos va hammualliflarining natijalari boshlang'ich yoshdagi bolalar va ularning o'qish kontekstiga tegishli [2]. Alshehri va Zhangning tadqiqoti esa katta yoshdagi chet til o'rganuvchilariga taalluqli bo'lib, bog'liqliklarni ko'rsatadi; u mazkur modelning samaradorligini isbotlamaydi [1]. Shuning uchun maktab darsida lug'at yordami, gap tuzilishi va matn hajmi bo'yicha moslashtirish zarur. Kam tanish madaniy vaziyatlarda dalilsiz taxmin ko'payishi mumkin; zarur kontekst berilishi lozim.

Modelni kelgusida tekshirishda bir xil matnni qayta ishlatishdan saqlanish, boshlang'ich va yakuniy topshiriqlarning janri hamda til murakkabligini muvofiqlashtirish maqsadga muvofiq. Bevosita tushunish va inferensial tushunish uchun alohida savollar bo'lishi kerak. Ochiq javoblarni ikki baholovchi bir xil mezonlar bilan tekshirishi, kelishmovchiliklar qayd etilishi va yangi matnga ko'chirish topshirig'i qo'llanishi tavsiya etiladi. Natijalar mavjud bo'lmaguncha model haqida sababiy samaradorlik xulosasi chiqarilmaydi.

#### Xulosa

Inferensial o'qishni rivojlantirish uchun matnning ochiq axborotini aniqlash, tegishli bilim bilan bog'lash va chiqarilgan xulosani tekshirish yagona metodik tizimda tashkil etilishi lozim. Maqolada taklif etilgan model ana shu amallarni dars bosqichlari, mualliflik mashqi va baholash mezonlari orqali konkretlashtiradi. Amaliy qo'llashda matnni o'quvchining til tayyorgarligiga mos tanlash, yordamni bosqichma-bosqich kamaytirish va baholashda xulosaning dalillanganligini asosiy ko'rsatkich sifatida olish tavsiya etiladi. Modelning real ta'lim natijalariga ta'siri keyingi

empirik tadqiqotning vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alshehri M., Zhang D. Word-to-text integration components in second language (L2) reading comprehension. *Frontiers in Education*. 2022. Vol. 7. Article 926663. DOI: <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.926663>.
2. Bos L. T., De Koning B. B., Wassenburg S. I., van der Schoot M. Training Inference Making Skills Using a Situation Model Approach Improves Reading Comprehension. *Frontiers in Psychology*. 2016. Vol. 7. Article 116. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00116>.
3. RAND Reading Study Group. Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension. Catherine Snow, Chair. Santa Monica: RAND, 2002. URL: [https://www.rand.org/pubs/monograph\\_reports/MR1465.html](https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1465.html). Murojaat sanasi: 14.10.2026.